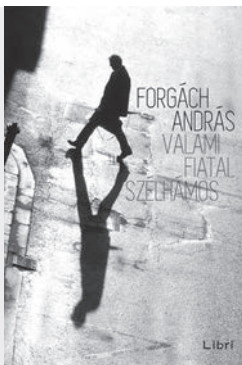

A jelen kritika első bekezdésében felsoroltak mind jellemzik Kiss László kötetét, mégis, a novellák kidolgozását és összekapcsolását, a próza szerkezetét tekintve fájdalmasan és igazságtalanul kevésnek érezném, ha csak annyit mondanánk, hogy ezekben a szövegekben „a családi és iskolai múlt, a legszűkebb értelemben vett lokalitás jelenik meg, [...] nosztalgikus színezettel” (172). A *Ki mondta, hogy jó volt* című kötet több szinten működtetett és többszörösen összekapcsolt világokat jelenít meg nagyon pontos és alaposan átgondolt írói megoldások révén. Ennek a fegyelmezettségnek köszönhető, hogy Kiss László ötödik kötete prózapoétikai szempontból izgalmas, esztétikailag pedig élvezetes olvasmány.

Forgách András

Valami fiatal szélhámos

Libri Kiadó
Budapest, 2015

Biró Dániel

EGY NEM NOVELLÁSKÖTETRŐL

„Jöjjön egy írás, ami semmi más, csak egy írás.
A hibáival együtt. Az esetlegességeivel.”

Forgách András

A fűszöveg nem fűszöveg, az utószó nem utószó, a kritika pedig nem kritika. Valahogy így indulnék neki Forgách András frissen megjelent novelláskötetének, ha frappáns akarnék lenni. Azonban rögtön felhívnám a figyelmet arra, hogy valójában egy idézettel kezdtem, amely a *Valami fiatal szélhámos* egyik emblemikus önreflexív novellájából, a *Szerkesztő-*

ből származik. Ennek pedig, mint mindennek, oka van: számomra ez az idézet vörös fonalként szolgál, amely a szükség idején emlékeztet arra, hogy egyszerűen csak öröm volt olvasni ezt a kötetet.

Forgách András novelláskötetét olvasva többször is felmerült bennem a kérdés, hogy egyáltalán van-e még szívhangja ennek a műfajnak. A verseket már rég nem keresik a Szajna partján, de van-e igény, mármint valódi közönségigény a novellákra? A kérdés talán irreleváns, hiszen a marketing bizonyosan nem egy szakmai kritikára tartozik. Ellenben a kötet maga is felveti – ha nem is direkt módon – ezt a kérdést, mégpedig a nem fülszöveg fülszövegben. Azon túl, hogy felhívja a figyelmet a maga predesztinációjára mint önmarketing, kijelenti, hogy „regénynek indult”. A bonyodalom pedig éppen itt kezdődik, hiszen a fülszöveg ezt valóban magáról állítja.

A *Valami fiatal szélhámos* egyik legnyilvánvalóbb szervező eleme a prosopopeia alakzata. Ha nem is szisztematikusan, minden egyes novellában, de a kötet egészében való állandó jelenléte minden kétséget kizáróan érzékelhető. Néha metaprosopopeiaként, néha egy filozoféma feldolgozásának katalizátoraként, néha pedig csak a poén kedvéért. Megszólal a fülszöveg, az előszó, az utószó (elmondva magáról, hogy rossz helyen van, tudniillik valahol a kötet egyharmadánál), de beszél a folytatásos cikk, sőt az Én is a Másik által (aki már halott).

A kérdés tehát az, hogy ha az utószó nem is utószó, legalább a novelláskötet novelláskötet-e. A személyes válaszom, hogy én regényként olvastam, s utólag kezdem kapizsgálni, hogy miért. Egyrészt a címek nem túl pezsdítők, nem támadt leküzdhetetlen vágyam, hogy valahol száz oldalakra a kötet elejétől kezdjek neki az olvasásnak. Másrészt van a szövegnek egy kellemes monotóniája, mint általában a zenei albumoknak, vagyis, bár tematikájukat tekintve néha ég és föld a különbség, gyakran úgy lapoztam át egyik novelláról a másikra, hogy nem éreztem törést. Persze a kötetbe rendezett novelláknál a kompozíció kérdése nem új keletű, a *Valami fiatal szélhámos* esetében mégis többről van szó, mintha önszerveződés terméke lenne – aminek viszont ellentmondani látszik a fülszöveg, előszó stb. típusú részek egyértelmű kerekettsége, sőt erőltetettsége. Azonban ismételten visszautalnék az idézetre: úgy tűnik, a szöveg bekebelezte saját *esetlegességeit* is, mintegy élő organizmus módjára építve magába saját elhalt részeit.

Sőt, a kötet dinamikája megidéz egy életciklust. Az olvasás során ez teljesen észrevétlen marad, csupán annyi tűnik fel, hogy a kötet közepe felé mintha kissé hosszabbra nyúlna egy-egy novella, mintha a szerző

éppen ott melegegett volna bele az írásba, mintha az írás ritmusát vennék föl az olvasás révén. A tartalomjegyzék ezt alá is támasztja, hiszen az átlag tízoldalas novellák után a kötet közepén két hosszabb, harminc oldal fölötti, majd egy harmincoldalas novella következik. Majd ismét tíz-tizenöt oldalra mérséklődik az átlag, végül megkapjuk a befejező novellát, amely egyben a legrövidebb is (három és fél oldal).

A *Valami fiatal szélbámos* nem regényt imitáló, de nem is a hagyományos értelemben vett novelláskötet. Az egyes darabok, bár jól elkülöníthetők, szerves relációban vannak egymással, s indirekt módon, a prosopopeia metanyelvén keresztül egységet mutatnak.

Túl a kötetkompozíció komplexitásán, a novellák meglehetősen eltérő tematikájúak és stílusukban is kifejezetten sokszínűek. Több novella esetében is valamely filozoféma szolgál katalizátorként. A *Besúgó* háttérében például a megfigyelés körkörösége munkál. Egy besúgóra ráállít a rendszer egy megfigyelőt, hogy az jelenthesse a célszemély munkavégzésének mikéntjét. Mivel nevekkal nem operálhatok – a *Besúgó* szereplői ugyanis nem estek át a keresztelő rítusán –, eleve nehéz feladat volna hosszas diskurzusba kezdeni a novelláról, hiszen folyton beleütköznék az „egyik besúgó és a másik besúgó” problematikájába (persze lehetséges a különbségtétel, írhatnék Besúgóról és Megfigyelőről, de ez nyilvánvalóan és az önmeghasonlásig relatív). Ez a nyelvi dilemma azonban már önmagában is felhívja a figyelmet arra, hogy a két személy között nem tudunk különbséget tenni. Ergo „lélekölő, sivár és embertelen” (38) munkájuk nem csupán morális kategória, de mintegy valóban nem emberi, lényegében a gépek sajátja. Egy rendszer részei, amelyben adott időpillanatban (a novellában) mindketten egy visszacsatolási hurok (*feedback loop*) funkcióját töltik be: „Mivel a besúgó kisebb szünetekkel, de nagyjából kiszámítható ritmusban őt figyelte, »rá volt állítva«, ezért a feladat első része voltaképpen pofonegyszerűnek tűnt: amikor a besúgó őt figyelte, ő [...] figyelte a besúgót” (34). Ráadásul mindezt teljesen nyíltan teszik, legalábbis a „besúgót” utasították, hogy ne titkolja el a megfigyelés tényét. A moralításra való rákérdezés tehát érvényét veszti a hatékony körköröséggel szemben.

Habár a *Besúgó* sem egy tipikus realista novella, vannak egyenesen szürreális darabok is Forgách András novelláskötetében. A *Taps* például már-már buñueli. Egy színházi előadás után a közönség annyira lelkes, hogy a végtelenségig, szünni nem akaróan tapsol. Eleinte abszolút rutinnal állnak ki a színészek újra és újra, hogy meghajoljanak, hogy kiélvezzék a sikert. A taps állandósága azonban végül átlépi

a tűréshatárt. A színészek először arra gondolnak, hogy valamiféle gúny nyilvánul meg a lelkes tapsban (vagyis itt már a végletek játékát látjuk, melyek átcsapnak egymásba), így több színész sértetten távozik. Nem kell sok idő, hogy idegtépővé váljon a taps, lehúzzák a vasfüggönyt, de az akkor sem csendesül. Nincs az a konvenció (legyen bár a lámpa leoltása), amely megállítaná a taps őrületét. A vég elkerülhetetlen: „egy emberként rohanni kezdtünk kifelé, mint birkák a felgyújtott karámból, vagy az egymást letaposó hisztérikus utasok egy sülyedő óceánjárón a mentőcsónakok felé, a folyosóról egyenesen bezuhantunk az öltözőnkbe, a forró és süket csöndbe, magunkra zártuk az ajtót, de a fülünkben még mindig ott lüktetett, mint tengermoraj, az egyenletes taps, a szünni nem akaró” (220).

Emellett az identitás kérdése az, amely több novellában is előkerül. A *Fénykép*ben egy férfi nem képes azonosulni a róla készült fotóval, illetve a körülötte lévők, a kollegák, a barátok, a családtagok képtelenek megérteni, hogy nem ő van a képen – ez mindvégig eldöntetlen marad. A helyzet komikus és kínos abszurditásán túl a novella kikényszeríti a kérdést: van-e az identitás meghatározásának felhatalmazottja? Ez az alig néhány oldalas novella persze nem egy filozófiai értekezés, és szerencsére nem is akar az lenni. Csupán játékba hoz egy szituációt, amely bár abszurd, mégis zsigeri hatása van, ha az olvasó részt kíván venni benne – lényegében a rémálmom szürrealitásával hat.

A *Valami fiatal szélhámos* egyik leghosszabb novellája (mind címét, mind oldalainak számát tekintve), *A megrázó beszéd teljes, rövidítetlen szövege* szintén az identitást állítja centrumába, bár a *Fényképtől* eltérő módon: a sikeres és a mellözött viszonyában. Egy kutató, egy világhírű professzor a kevésbé ismert kollégáját, segédjét (ki)használja, míg az a konvencionális udvariasság processzusában szép lassan protézissé redukálódik. Ez pedig az ismerősök, a rokonok folytonos megjegyzései és a saját sikertelenségből fakadó ösztönös szégyenérzet révén egyre súlyosabb gyűlöletté tömörül. Ez persze csupán gyenge konyhapszichológia. A novella apropója a „megrázó beszéd”, tudniillik a segédé hallhatósága felé, túsza felé. Lényegében egy újdonsült sorozatgyilkossal szembesülünk, aki már – különös kegyetlenséggel – kivégezte kollégáját, a professzort, s magánál tartja annak némely testrészét zálogul, csecsebecsének, emlékül vagy bármi egyéb célból. A novella pikantériája, hogy a thrillerből jószerivel semmit se látunk, az csupán elnagyolt háttérül szolgál a segéd filozófiai performanszának az identitásról, melyet a hasonlóság/különbözőség viszonyrendszere felől értelmez.

„Tény, hogy az uniformizálódás vonzása erős, a mimikri, ezzel nem mondok újat, nem csupán az állatvilágban és nem csupán a kameleonok között van divatban. És a másik emberhez való hasonlóság átélésének érdekében be kell csapnunk önmagunkat. Ha különbségre törekszünk, hölgyeim és uraim, előbb hasonlítani kell. Be kell illeszkednünk egy társaságba, a kutatók közösségébe, egy szellemi családba, egyfajta szellemi sportklubba, a *crème de la crème* titkos vadásztársaságába, amely majd megvéd a további hasonlóságra kényszerítő elemektől” (177).

Persze nem minden novella épül egy jól meghatározható filozoféma köré. Személyes kedvencem, a *Verekezés* például egy férfias összezőrdülés „pillanatképe”. Persze ennek is megvan a kötet egészére jellemző abszurditása és groteszk humora, mégis egy egyedülálló, dekadens színteljes képez a novellák szövedékében. Talán még sosem talákoztam (homo)szexualitás és erőszak olyan egyértelmű, mégis költői szépségű megjelenítésével, mint itt: „de akkor sem hagyja, hogy a bőrdzsekis győzzön, csak éppen nem tudott megszólalni már a fáradtságtól, szürke arccal tévetegen ütött egyet maga elé a levegőbe, és a bőrdzsekis, aki jó reflexekkel rendelkezett, félúton elkapta a levegőben a fiú öklét, úgy nézte a markában tartott öklöt, mintha egy pillangót kapott volna el a réten, finoman, óvatosan tartotta a kezében, le ne verődjön róla a hímpor” (290).

Összegzőképpen a vörös fonalat keresem elő a kritika elejéről: „Jöjjön egy írás, ami semmi más, csak egy írás. A hibáival együtt. Az esetlegességeivel” (206). Élmény volt!